

AVUSTURYA TİYATROSUNUN GÜNÜMÜZDEKİ DURUMU

Dr. HANS BRUNMAYR

Viyanalılarla ilişki kurmuş olan yabancılar, Viyana Devlet Operasında başgösteren bir idarî krizin, kamu oyununda bir Bakanın görevinden çekilmesi, ya da parlamento seçimlerinin sonucuna oranla çok daha fazla heyecan uyandırması karşısında daima hayrete kapılmışlardır. Gene bir yabancıнын gözü ile hayret uyandıran hususlardan biri de, Viyana'daki Burg-Tiyatrosunun ileri gelen üyelerinden birinin cenazesinde özel bir merasimin uygulanmasıdır. Genel olarak cenaze merasiminin mezarlıklarda yapılması usulden iken, Burg-Tiyatrosu ileri gelenlerinin tabutları, önce tiyatroya konur, daha sonra da, binlerce kişinin iki yanını tuttuğu bir yoldan geçirilerek, tiyatronun etrafında bir kere dolaştırılır. Bunu andıran ihtişamdaki bir merasim, cenazenin merasimle Ringstrasse'den geçirilmesi, ancak görevi başında iken ölen devlet başkanlarına yapılmaktadır. Gerek idarî krizin uyandırdığı reaksiyon, gerekse ünlü bir tiyatro sanatçısının cenaze töreni karşısında duyulan heyecanı, yalnızca yabancılar a zafe ettim. Viyanalıların çoğunluğu ise, böyle bir hayret duymaz ve sözü geçen durumları olağan sayar. Konferansımın bu anekdot tarzındaki başlangıcı ile sizlere göstermek istedim ki, Avusturya'da günlük hayatta tiyatroya özel bir mevki ve fonksiyon tanınmaktadır ve büyük bir tiyatro sanatçısının toplum içindeki yeri ve prestiji, ancak olağanüstü olarak nitelendirilebilir. Vermiş olduğum iki örnek, Viyana Devlet Operasına ve Burg-Tiyatrosuna ilişkindi. Bunlar, 1918'e kadar saray tiyatrolarıydı. 1918'den bu yana devlet tarafından işletildiler. Avusturya Cumhuriyeti, bir federasyon olduğundan, bu tiyatrolar da federasyon tiyatroları olarak nitelendirilir. Bu sahneler gerek itibarları, gerekse halkın gösterdiği ilgi açısından Avusturya tiyatroları arasında özel bir yer işgal ederler. Ancak bu özel durum, toplumun eleştirici tutumunu tümü ile ortadan kaldırmaz. Zira toplum, sözü edilen özel yerin, daima olağanüstü başarılarla desteklenmesini bekler. Avusturya'daki tiyat-

roler için, – federasyon tiyatroları için – , dünyanın en büyük tiyatro konserini meydana getirdikleri iddia olunur. Kültür meraklısı olan Avusturyalıların çoğunluğu için bu iddianın da sevindirici yanı vardır. Zira onlar, 1918'den sonra küçülen anavatanlarının, büyük bir imparatorluğun sanatını temsil eden kurumlarını başarıyla ayakta tutabilmiş ve yaşatabilmiş olmasından gurur duyarlar.

Ancak Avusturyalı vergi mükellefi, 1970 yılı devlet bütçesinde federasyon tiyatrolarının giderleri için 530 milyon Şilingden – yaklaşık olarak 2,5 milyon Türk lirası – fazla bir ödenek öngörüldüğünü öğrendikleri zaman, duydukları sevinç, biraz gücünü kaybetmektedir. Bilet satışlarından, ancak 160 milyon Şiling – 80 milyon Türk lirası – civarında bir gelir beklenmektedir. Böylece ortaya, 370 Milyon Şiling'ten fazla - 180 milyon Türk lirasının üstünde bir zarar çıkmaktadır. Bu durum-temsil verilen 300 günden – federasyon tiyatroları, dört sahnede oynamaktadırlar – her biri, devlet için (1, 1 / 4 milyon) 1 milyar , 250 milyon Şiling – 600 bin Türk lirasından biraz fazla – zarara yol açmaktadır. Bu durumda tabii ki bu açığı azaltabilecek çareler aranmakta ve bu muazzam meblağın, daha efektif kullanılma olanağının bulunup bulunmadığı sorusu üzerinde durulmaktadır. Bu nedenle kısa bir süre önce federasyon tiyatrolarının organizasyonunda bir değişikliğe gidilmiştir. Münferit tiyatro direktörlerinin karar alma özgürlüklerine ve mali yetkilerine hiç şüphesiz dokunulmayacaktır. Reform'un hedefi ön planda idare mekanizmasının basitleştirilmesi ve rasyonalizasyonudur. Ayrıca - örneğin yaşlılıkları nedeniyle - kendilerine ancak mahdut oranda rol verilebilen sanatçıların ücretlerinde de kısıntı yapılmasının gerçekleştirilmesi düşünülen hususlar arasındadır. Halen yerleşmiş olan teatral gereğince, Avusturya Federasyon Tiyatrolarında çalışmakta olan sanatçılara, her yıl sekiz ay çalışmak üzere on yıllık kesintisiz çalışma devresinden sonra emeklilik hakkı tanınmaktadır. Ancak emeklilik aylığına esas teşkil edecek temel ücreti yüksek tutabilmek için, sanatçı, mesleğinin son yıllarında eski gücünü kaybetse dahi, ücretinden düşüklük yapılmamaktadır. Sanatçıların mali açıdan bazı kayıplarına yol açacak olan reform çalışmaları, yalnızca sanatçı çevrelerinde direnişle karşılanmayacaktır. Yıllardanberi Viyana'da, sahnedeki sevgili varlıklarına daima sadık kalmış olan geniş tiyatroseverler çevrelerinde de bu tutum, son derece nahoş karşılanacaktır.

Devlet Operası ve Volksoper (Halk Operası)

Avusturya Devlet Tiyatroları arasında dünyada en tanınmış olanı, müzikli tiyatro türünün en önemli yuvalarından biri sayılan Viyana

Devlet Operasıdır. (Res. 1) Bu kurum, geçen sezon Viyana'nın en muhteşem caddesi olan Ring'de bulunan ünlü binasının yüzüncü yıl jübilesini kutlamıştır. İkinci dünya savaşında Amerikan uçaklarının bir bomba hücumu sırasında ağır hasar gören bu bina, tarihi biçimi gözönünde tutularak gerçekleştirilen bir restorasyondan sonra, 1955 yılında yeniden hizmete girmiştir. Restorasyon sona ermezden önce devlet operası, 10 yıl süreyle muvakkat bir salonda temsil verdi. Bu süre zarfında özellikle Mozart'ın yapıtlarına öncelik tanındı. Elde, özellikle bu görevin üstesinden gelebilecek kalitede büyük sanatçılar mevcuttu, Bu sanatçılar, eşi bulunmaz bir *topluluk* halinde birleşmişlerdi. Çok geçmeden, stilistik sakahatin zirvesi olarak nitelendirilen Viyana'ya has bir Mozart stilinden söz edilmeğe başlandı. Bu Viyana'ya has Mozart stili, yabancı ülkelerde misafir topluluk olarak verilen temsiller, Salzburg Festivalleri ve plaklarla bütün dünyada ün kazandı. Bu stilin, bütün dünyada Mozart yorumlarını derin bir şekilde etkilediğini farketmemek mümkün değildir. Ancak Devlet Operasının tekrar Ring'teki binasına taşınmasından kısa bir süre sonra - özellikle Verdi ve Wagner'in eserleri açısından ünlü bir operanın, yalnızca topluluk sistemi ile yürütülemeyeceği, az ya da çok, star sistemine yönelmesi gerektiği anlaşıldı. Uçaklar, ünlü seslerin aynı sezonda en ünlü operalarda ve çeşitli festivallerde halkın önüne çıkabilmelerini sağlamıştı. Star sisteminden sarfına zaredebileceği inancında olan bir operanın ise, zirvedeki yerini muhafaza edebilmesi, mümkün değildi. *Topluluk tiyatrosu*'nun tüm meziyetlerini en üstün bir biçimde yeniden ispatlayan Mozart temsillerinin büyük başarısı, Star sistemine duyulan büyük ihtiyaç ve eğilimi yok edecek bir niteliğe sahip değildi. Ayrıca unutmamak gerekir ki, bu toplulukta başrolleri paylaşan sanatçıların tümü, evrensel üne sahiptirler. Herbert von Karajan, Viyana Devlet Operasındaki son derece parlak ve başarılı direktörlük yıllarında, bu ihtiyacı görmesini bilmiş ve kararlı bir şekilde star sistemine adım atmıştır.

Star sisteminin uygulanmasının doğal sonucu olarak, opera oyun programlarının denkleştirilmesi zarureti belirdi. Ancak bundan önce de programlardaki farklar, azdı. Özellikle Viyana Devlet operası eskidenberi bir standart repertuarla çalışmaktaydı. Bunun nedeni, dinleyicilerin çoğunluğunun muhafazakar zevkinden ötürü modern operaya çok az yer verilmesiydi. Bu durumda, 1955 yılındaki açılış için tekrar ele alınan ve Avusturyalı besteci Alban Berg'e (1885-1935) ait bulunan "Wozzeck" adlı eserin repertuarda kalabilmesi ve dinleyiciler tarafından zevkle benimsenmesi, sevindirici bir olay sayılmak gerekir. Bu

eserin temsilini, Viyana Devlet Operasının halihazırdaki en büyük başarısı olarak nitelendirmek gerekir. O zamandan beri, Alban Berg'in "LULU" adlı operası da, gerçekten örnek bir biçimde, sahneye uygulanmıştır. Büyük bir ihtimalle bu eserde fiks repertuarda yer alacaktır. Resimde, Bija Silja başrolde görülmektedir.

Gösterilen büyük rağbete rağmen, federasyon tiyatrolarının yıldıdan yıla artan bir açık vermeleri, Viyana Devlet Operasında yeni sahne uygulamalarının şayanı teessüf derecede kısılmasına yol açmıştır. Ancak Viyana Devlet Operasında, hayatın pahalılaşmasıyla paralel olarak, ücretleri arttırılan elemanların sayıları bilinince, sözü geçen açık, kabili izah olmaktadır. Viyana Devlet Operasında yüzü aşkın ses solisti mevcuttur. Buna 25 civarında muntazaman çalışmalara katılan misafir sanatçı da eklenmektedir. Orkestrada 152 sanatçı vardır. Ayrıca 23 sahne müzisyeni angajedir. Balede 85, koroda yüzü aşkın sanatçı vardır. Müdürlük elemanları, şefler, koro hocaları, rejisörler ve onların asistanları, dekoratörler, terziler ve figüranlarla birlikte 1200 kişi civarında bir rakkama ulaşılmaktadır. Buna 560 kişilik teknik personel de eklenince, Viyana Devlet Operasının personel kadrosu, 1780 kişiyi bulmaktadır. Gerek Viyana Devlet Operası, gerekse Avusturya'daki bütün diğer tiyatrolar bakımından personel ve mali problemler, çalışma süresinin yavaş yavaş haftada 40 saate indirilmesiyle, özel olarak kendilerini belli edeceklerdir.

İkinci müzikli devlet tiyatrosu olan *Volksoper*, henüz esas itibarıyla *topluluk* sistemini muhafaza etmektedir. Ancak burada da devamlı kadronun solistlerinin yanı sıra, Amerikalı sanatçılardan meydana gelen topluluklar oynamaktadır (Örneğin: *West Side Story*). İkinci dünya savaşıdan sonra tekrar açıldığından beri bu sahne, ağırlık noktasını operetlere kaydırmıştı. Burada, klasik Viyana operetlerinin (Johann Strauss, Millöcker ve Suppe) sahne uygulamaları açısından örnek bir stil geliştirilmişti. Viyana'da ilk Müzikaller, bu sahnede oynanmıştır. Ancak hali hazırdaki müdürlük, operanın bu sahnede daha fazla oynanmasını mümkün kılmıştır. Repertuvara, özellikle ender oynanan, hemen hemen unutulmuş eserler alınmaktadır.

Burg-Tiyatrosu ve Akademi Tiyatrosu

Avusturya'nın ünlü tiyatrosu, ismiyle dahi "Burg -Tiyatrosu", bir zamanlar imparatorluk sarayının tiyatrosu olarak ifa ettiği fonksiyonu dile getirmektedir. Burg- Tiyatrosu, İmparator II. Joseph tarafın-

dan 1776 yılında kurulmuş olup, 1888 yılından bu yana da Ring'deki muhteşem binasında temsiller vermektedir. Viyana Devlet Operası gibi bu bina da ikinci dünya savaşında ağır hasara uğramıştır. Restore edilen bina, 1955 yılında tekrar hizmete girmiştir. (Res. 2) Burg Tiyatrosu, hem büyük bir geleneğin parlak şöhretine sahiptir, hemde başarılarla dolu bir geçmişin yükünü taşımak mevkiindedir. Bu "yükler" arasında seyircinin bu tiyatroya karşı takındığı son derece tipik tutumunu da zikretmek mümkündür. Kurumun parlak geçmişine vakıf olan ana seyirci kitlesi, daima sanatçılardan en üstün başarıyı talep etmeğe alışmıştır. Zamanla bu konuda ütopyik bir tasavvur gelişmiş ve sözü geçen seyirci, bu ütopyanın geçmişte gerçekleştiğine inanmıştır. Bu tutumun doğal sonucu olarak, seyirci bugün de belli bir idealin gerçekleştiğini görmek istemektedir. Bu ideal ile günlük sahne hayatının gerçekleri arasındaki tezatlardan, âdeta karşılık görmeyen sevginin yol açtığı bir tezat doğmaktadır. Devamlı seyirci kitlesi, hiç bir zaman gelişigüzel bir seyirciye, Burg-Tiyatrosundaki bir temsilden hayal kırıklığına uğramak hakkını tanımaz.

Burg-Tiyatrosu, geleneğine bağlı olarak, büyük dramatik dünya literatürüne, klasiklere yer verir. Ancak bu kavramın muhtevasını, çok dar anlamda almamak lazımdır. Geleneksel olarak Burg-Tiyatrosunun programları, modernden - ekstrem ve eksperimentel ifade açısından - ayrılmakta ve bu da isabetli bir davranış olmaktadır. Zira gerek gelenek açısından çok zengin olan kurumun atmosferi, gerekse oyuncuların, tamamen klasik eserlerin etkisi altındaki ifade tarzları, modern eserlerin başarı kazanması açısından ciddi bir engel teşkil etmektedir. Ancak şurasını da itiraf etmek gerekir ki, çoğu defa Burg Tiyatrosu, artık müzelik olmuş bir varlığı devam ettirme çabası içerisinde bulunmak iddiası ile karşı karşıya kalmıştır. Gerçekten de, büyük bir klasik repertuar tiyatrosunun, günümüzde hala önemli bir fonksiyonu olup olmadığı sorunu üzerinde durmamazlık edilemez. Son yıllarda Burg-Tiyatrosu, gençlik üzerindeki cazibesinden çok şey kaybetmiştir. Ayrıca son sezonlardaki klasik eserlere ilişkin yeni sahne uygulamaları, yaşlı seyirciler tarafından da daha soğuk bir hava içerisinde kabul edilmektedir.

Burg-Tiyatrosu, Viyana Halk Tiyatrosu tipinin büyük eserlerini de -ki vaktiyle bu eserler, vulger bulunarak saray sahnesine sokulmamıştı- klasik eserler programları arasına dahil etmiştir ki bu, sevindiririci bir durumdur. Ferdinand Raimund ve Johann Nestroy'un eserleri, örnek temsillerle halka sunulmaktadır. Burg Tiyatrosu, büyük topluluğu içerisinde gerçekten olağanüstü nitelikte ve çok sayıda sanatçıya

sahiptir. Viyanalılar, öteden beri, oyuncuya ve onun başarısına, eserin yazarı ve esere oranla çok daha canlı bir ilgi gösterirler. Tiyatronun büyük oyuncularını, genellikle orta yaşlı sanatçılardır. Gençler arasında ise ünlü sanatçı şahsiyetlere pek ender raslanmaktadır. Bu durumda, gençliğin bu tiyatroya karşı ilgisinin azalmasının nedeni, daha kolaylıkla anlaşılabilir.

Akademi Tiyatrosu, Burg-Tiyatrosunun bir şubesi olup, daha samimi bir atmosfere sahiptir. Burada oda tiyatrosu, komedi, modern dramatik ve zaman zaman da absürd tiyatro türlerine yer verilmektedir.

Yukarıda Burg Tiyatrosunun devamlı seyirci kitesinden söz etmiştik. Bunlar, sezon başına 7 temsili ihtiva eden bir abonman sistemiyle, temsilleri % 10 indirimli seyretmek imkânına sahiptir. Akademi Tiyatrosunda da abonman, 7 temsile ilişkindir. Her iki devlet operası, seyircilerine sezon başına 6 temsillik ve gene % 10 indirimli bir abonman sistemi uygulamaktadırlar. Avusturya'daki bütün devlet tiyatrolarından halen -temsile ve artist sayısına göre- dört ayrı tarife uygulanmaktadır. En yüksek tarife, her kategori için, en düşük tarifenin iki mislidir. Abonelerin avantajı zaman zaman, münferit satışlarda daha yüksek tarifeye tabi bir temsilin biletlerini de indirimli alabilmeleridir.

Viyana'daki Özel Tiyatrolar

Viyana'daki diğer büyük sahneleri - "Theater in der Josefstadt" ki aynı zamanda iki şubesi bulunmaktadır. "Volkstheater" ve "Raimund-theater" - federasyon tiyatrolarından ayırmak için, "özel tiyatrolar" deyiimi kullanılmaktadır. Ancak bu tiyatrolar, uzun bir süre den beri, gerçek anlamda özel tiyatro sayılamazlar. Zira bunların devletten ve Viyana Belediyesinden önemli yardım görmeksizin işletmelerini ayakta tutabilmeleri, düşünülemez. Bunun nedeni, biletler için, bütün masrafları karşılayabilecek bir fiyat istenememesidir. 1938 yılında Josefstadt-Tiyatrosunda en pahalı yer 25 Şilingdi. Bu meblağ, o zaman yaklaşık olarak bugün 250 Şilingin satın alma gücüne sahipti. Bugün ise Josefstadt Tiyatrosunda en pahalı yer için, bu bedelin ancak yarısı istenebilmektedir. Bu nispete mantıklı bir muhakemeye dayanmaktadır, zira fiyatların yükselmesi, salonların yarısının boş kalmasına yol açacaktır. Buna karşılık tiyatro giderlerinin kısılması da mümkün değildir. Birinci sınıf oyuncular, kendilerine daha az ücret verildiği takdirde, bu tiyatrolar'da oynamaktan kaçınacaklardır. 1938'den bu yana ücretler, film ve televizyon ücretleri ile denkleştirmeler,

Alman ve İsviçre sahnelerinde ödenen yüksek meblağlar sonucu, önemli ölçüde artış kaydetmiştir. Sosyal kanunlarla, teknik personelin mali durumu gayet önemli ölçüde islah edilmiş, bu durum ise tiyatro giderlerinin daha da artmasına yol açmıştır.

Josefstadt-Tiyatrosu, 1920 ve 1930'ların ilk yıllarında ünlü rejisör Max Reinhardt tarafından idare edildi. Bu çağlarda yapılan çabanın ağırlık noktası, artistik mükemmeliyet ve eksiksiz topluluk etkisinin gerçekleştirilmesiydi. Bu durum, kendini tiyatronun resmi adından da (İmperatorun adını taşıyordu) belli etmekteydi: "Max Reinhardt idaresinde Josefstadt Tiyatrosu sanatçıları" Bugün de bu tiyatronun sanat çabaları, birinci planda ince bir oda oyunu tipinin, bir Josefstadt topluluğu stiline gerçekleştirilmesine yönelmiştir. Bu nedenledir ki son yıllarda, ünlü Avusturyalı yazar Arthur Schnitzler'in eserleri, oğlu Heinrich Schnitzler'in rejisi ile örnek bir şekilde sahneye uygulanmıştır.

Ancak bu tiyatronun seyircileri, birinci planda kendilerini eğlendirecek parçalara önem vermektedirler. Kurumun uzun yıllardır aynı görevde bulunan direktörüne göre, ancak abonman sistemi sayesinde, nispeten ağır ve iddialı oyunların programa alınması mümkün olabilmektedir. Aksi takdirde bu tür oyunların seyircisi çok az ve temsil sayısı ise üzerinde çalışmağa değmeyecek kadar az olacaktır.

Josefstadt-Tiyatrosu, şubelerinden biri olan "Kammerspiele" de, tipik bulvar tiyatrosu türüne yer vermektedir. Konzerthaus'taki ikinci sahnesinde ise Josefstadt-Tiyatrosu, modern dramatik eserleri oynamaktadır. Bu arada Avusturya televizyonu ile de işbirliği yapılmakta ve bu durum, programın düzenlenmesini etkilemektedir.

Büyük ve rahat bir binaya sahip olan "Volkstheater" in, yıllardan beri, bütün Viyana tiyatroları arasında, en ilginç programları gerçekleştirdiği söylenir. Gerçekten de bu sahnede - Burg-Tiyatrosu ve hatta Josefstadt-Tiyatrosuna oranla çok daha büyük oranda - ifade, yazarın amacı ve zamana yakın, ya da bizatihi zamanın problematiği, ön plandadır. Program dozajı, büyük bir titizlikle hazırlanır. Bu sahenin asıl hedef tuttuğu Viyana halk tipi tiyatrosuna, Johann Nestroy, ya da Ödon von Horvath'ın - zamana uygun yorumlanan - eserleri ile gereken yer verilir. Klasik literatürden de dikkatli seçmeler yapılır. Volkstheater'in programı, ön planda zamanın problemleri ile ilgilenen eserlere yer verir.

Bu tiyatroda, fiyat açısından çok elverişli bir abonman sistemi uygulanmaktadır. Bir abonman, repertuarın ana kısmı içindir. Bunun

yanında özel bir abonman da “konfrontation” adını taşıyan üç iddialı esere ilişkindir. Abonman fiyatlarının düşüklüğü, Avusturya Meslek Federasyonunun ve bununla yakından ilgili bir bankanın desteği ile mümkün olmaktadır. Raimund Tiyatrosu, bir zamanlar büyük başarı kazanan ve bir çok sahnelerde oynanan operet stilini münhasıran devam ettiren tek Viyana tiyatrosudur. Programı, Lehar, Oscar Strauss, Kalman, Fall, Eysler ve Stolz gibi bestecilerin çerçevesini çizdiği operetin “gümüş” devrine ait eserlere dayanır.

Geleneksel bir eski Viyana sahnesi olan *Theater an der Wien*, Viyana Festival haftaları sırasında festival idaresinin kendi prodüksiyonlarında kullanılmak üzere Viyana belediyesince birkaç yıl önce esaslı şekilde restore ettirilmiştir. Sezonun büyük bir kısmında bu sahnede müzikaller yer alır. Bu tiyatrodan ayrıca misafir topluluklar da oynar.

Ön planda genç seslere ilk şansı veren *Wiener Kammeroper*, ender oynanan opera komikleri ve müzikli oyunları sahnesine almaktadır. Hergün temsil yoktur. Tiyatro sezonu boyunca Kammeroper, şehrin merkezinde kendisine tahsis edilen bir tiyatro salonunda oynar. Yazın ise pek güzel bir mimariye sahip olan Schönbrunn saray tiyatrosunda temsiller verir.

Yıllardan beri, çekirdeğini Löwinger ailesinin fertlerinin meydana getirdiği bir topluluk, bir köylü tiyatrosu niteliği ile, tiyatro ve televizyonda iddiasız bir seyirci kitesini “kaba” bir zevk ile eğlendirmektedir.

Yazın Viyana dışında, etrafı tahtalarla çevrili bir arsada, Viyana'nın son tuluat tiyatrosu temsiller verir. Seyirciyi konu hususunda aydınlatan kısa bir konuşmadan sonra irticalen konuşma hususunda şaşılacak derecede tecrübeli olan sanatçılar, ortaya çıkarak taşra komedileri, ya da trajedileri oynarlar. Bu oyunlar, sık sık yarattıkları gayri ihtiyari komik atmosfer nedeni ile, seyircilerce pek tutulur.

Bodrum Tiyatroları

İkinci dünya harbi sırasında çok sayıda tiyatro binasının kullanılamaz hale gelmesi, geçici tiyatro salonlarının sağlanmasını zorunlu kılmıştı. Oyunlar, çoğunlukla, kahve ya da restoranlara ait bulunan bodrumlarda oynanıyordu. Ancak konut olarak kullanılan binaların bodrumlarına taşınan topluluklar da yok değildi. Viyana'ya gelince, daha 1930'larda kahvelerin bodrumlarında sahneler kurulmuştu. Bu

sahnelerde, çoğunlukla sanat açısından gerçekten değerli ve kabare janrında tiyatro faaliyeti icra edilmekteydi.

1945'ten sonra kurulan küçük sahnelerin doğum nedeni, yalnızca savaşın yıkıcı etkileri ve zamanın getirdiği zorunluluklardan ibaret değildi. Bu hususta, belirli manevi etkiler de geniş ölçüde rol oynamıştı. Nasyonalsosyalizmin egemenliği, tiyatro seyircisini yabancı ülkelerin çağdaş tiyatro literatürünü izleyebilmek olanağından neredeyse tamamen yoksun bırakmıştı. Aynen güzel sanatların ürünü olan yapıtların çoğunluğu gibi, modern biçimleri benimseyen ya da, karşıtların ifadesiyle, "dejenere" konulara yer veren edebî yapıtlar, "yolunu şaşırılmış sanat" olarak nitelendirilmekteydi. Tıpkı musevi yazarların tüm yapıtları gibi, sözü edilen türden yapıtların da umuma açık olarak sahneye konulması, yasaklanmıştı. Bu durumun olağan sonucu olarak, 1945'ten sonra, yıllarca süren bu "tiyatro açlığının" giderilmesi zorunluluğu belirdi. İstihlâk- ve lüks madde sıkıntısı, bunlara yapılan harcamaları da azalttığından halkın kültürel gösterilere olan rağbeti arttı. Çok sayıda küçük sahnelerin ve bu arada bodrum tiyatrolarının kurulup çoğalması, bu devrelere raslar. Bunların arasından bazıları, sanat açısından gerçekten değerli başarılar kazandılar. Çoğu zaman da bu küçük sahneler, gerek rejisörler, gerekse tiyatro oyuncularını için, daha büyük karyer aşamalarına giden bir basamak oldu. Güçlü bir teşebbüs isteği, biraz da para ile, bu tip sahneleri kurmak, zor bir iş değildi. Ama sözü geçen sahnelerin tümünün de uzun ömürlü olduğunu söylemek, mümkün değildir. Halen Viyana'da bu türden on kadar bodrum tiyatrosu faaliyettedir. Bunların bir kısmı, bir nevi pilot-tiyatro görevini ifa etmekte ve *avantgarde* yapıtları oynamaktadır. Bir kısmı da, çoğunlukla muhafazakâr tiyatro geleneğine yer vermekte ve böylece bodrum tiyatrolarının sanat olanaklarının ve görevlerinin dışında kalmaktadırlar. Viyana bodrum tiyatrolarından birinde oynayan topluluk, "komedyenler" adı altında tipik ve pandomime yaklaşan bir sahne uygulaması geliştirmiştir.

Sahne yapıtlarını basan basımevlerinin, büyük sahnelerin kabul edeceğini düşünerek kâr gayesi ile belirli yapıtları bodrum topluluklarına vermektен kaçınmaları, bu tiyatroların repertuvar tanzim işini önemli ölçüde güçleştirmektedir. Bodrum tiyatrolarının sabit angajmanlarla bağlı toplulukları olmayıp, oyuncular her defasında belirli bir rol için görevlendirilmektedir. Bir çok hallerde tiyatro idarecisinin üzerine almış olduğu malî riziko, oyunculara sabit bir ücret yerine, kazançtan pay taahhüz edilmesiyle azaltılmaktadır.

Sanatı teşvik görevi bakımından yetkili kamu makamı olan Avusturya Eğitim Bakanlığı, sanat güçlerinin uzun süre devamlı olarak ortaya koyan bazı bodrum tiyatrolarını desteklemektedir. Viyana Belediyesi, küçük sahnelerin teşvikinde ödül sistemine başvurmaktadır. Küçük tiyatrolar, bir oyunun sahneye konması sırasında, belirli bir jürinin takdirini kazandıkları oranda, kademeli ödüller alabilmektedirler.

“Gençlik –Tiyatrosu” (Theater der Jugend)

“Dış mahallelerdeki Halk- Tiyatrosu” (Volkstheater in den Aussenbezirken)

Viyana'nın tiyatro yaşantısında, iki yıldan beri başarı kazanan iki kuruma daha değinmek gerekir. Bunlar, geleneksel tiyatro anlayışının dışında, bugünün ve yarının seyircisi bakımından, yeni bir seyirci kitlesi yaratmak uğrunda çaba sarfetmektedirler.

Okul idaresi tarafından finanse edilen bir topluluk: “*Gençlik Tiyatrosu*”, geçen sezonda Viyana’da üç ayrı yerde ilkökul öğrencileri için çocuk tiyatroları, klasik yapıtlar ve yüksek öğrenim kurumları için modern ve ağır eserlerden ibaret 16 parçalık bir repertuvar taksim etmiştir. Ayrıca gene bu kurum sayesinde, çocuklara ve gençlere, münhasıran onlara ait ucuz fiyatlarla, Viyana’daki büyük sahnelerde ve bodrum tiyatrolarında yaşlarına uygun düşen yapıtları izleme olanağı da hazırlanmıştır. Tabii ki gösterilecek yapıtların edebî değer taşımaya da dikkat edilmektedir. Gençlik-Tiyatrosu için abonman ve biletleri, okullarda satılmaktadır. Her öğretim kurumunda bir öğretim üyesi, Gençlik-Tiyatrosunun oradaki ajandasını idare etmekle görevli kılınmıştır. Milletlerarası bir topluluk olan “jeunesses musicales” in Avusturya’daki dalı da, aynı sistemle çalışmaktadır. Bu kurum sayesinde yüksek öğretim kurumlarının öğrencileri, konser serilerinin abonmanlarını ve münferit temsillerin biletlerini elverişli fiyatlarla alabilmektedirler.

“Gençlik-Tiyatrosu”, yıllardanberi, gençler için “*Neue Wege*” (Yeni Yollar) adlı çok ilginç bir kültür dergisi çıkarmaktadır. Bu dergi de, okuyucuyu tiyatro izlemeğe hazırlayan yazılar yayınlanmaktadır. Bunun yanı sıra dergide, genç şair ve yazarların yazıları da yer almaktadır. “Yeni Yollar” üzerine eğilmeden, modern Avusturya lirizminin gelişmesini incelemek, mümkün değildir.

Son yirmi yıl zarfında Viyana’da, içinde her zaman oyun oynanması mümkün olan üç tiyatro binası, yıktırılmıştır. Bu durumun, u-

yandırdığı yankı, büyük olmuştur. Tiyatro şehri Viyana, böyle bir olaya nasıl sahne olabilmıştır.

O zamanki Belediye Meclisi, alaylı bir ifade kullanarak, durumu şöyle izah etmişti: Eğer bu tiyatrolar, hiç bozulmaksızın, oldukları gibi, buldukları yerden alınıp, tekerlekler üzerinde, başka yere nakledilebilselerdi, hiç şüphesiz yıktırılmazdı. Ama sözü geçen binalar, şehrin merkezinde artık bir görev yapamıyorlardı; oysa şehrin kenarındaki yeni yerleşme merkezlerinde, faydalı olabiliyorlardı. Binaların bu merkezlere yıkılmaksızın nakli de tabii ki düşünülemezdi.

Bugünkü durumda, dış mahallelerde yeni tiyatro binaları inşa edilmemiştir. Ancak şurada burada, içinde tiyatro da oynanabilecek ve birçok amaçlara hizmet edebilecek nitelikte salonlar yapılmıştır. Gerek bu salonlarda, gerekse eskiden beri mevcut bazı salonlarda – salon sayısı, toplam olarak yirmiyi bulmaktadır – Halk Tiyatrosu Topluluğu bir ay zarfında bu turne için hazırlanan temsilleri oynamaktadır. Gerek sahnelerin küçüklüğü, gerekse komplike teknik tesislerin eksikliği, kalabalık oyunlarla, sık sık sahne değişimini gerektiren oyunların oynanmasını engellemektedir.

İşçi ve memur kuruluşları tarafından desteklenen bu turnelerin amacı, özellikle işçi sınıfından yeni bir seyirci kitlesi yaratmaktır. On yılı aşan bir tecrübe, bu şekilde tiyatroya karşı gerçekten ilgi uyandırılabilceğini, mevcut ilginin de muhafaza edilebileceğini ortaya koymuştur. Ancak işçi muhitlerinde temsillerin frekansı, halen düşüktür. Televizyonun rekabeti, bu konuda hiç şüphesiz büyük rol oynamaktadır. Ancak işçi ve müstahdemin geniş ölçüde araba sahibi olmaları da seyirci sayısının azalmasının bir başka nedenini teşkil etmektedir. Araba sahibi olmak, şehirdeki daha şık sahneleri izlemeyi kolaylaştırmaktadır. Bu türden pahalı bir tiyatro ziyareti, seyircinin sosyal prestijini yükseltmeğe isteğini de tatmin etmektedir.

Halk tiyatrosunun dış mahallelerdeki misyonunu tam olarak yerine getirmek isteniyorsa–yeni bir seyirci kitlesi yaratma misyonu – özellikle gençliğe hitap edilmelidir ki, bunun da ilk şartı repertuvarda değişiklik yapmaktır. Ama bu demek değildir ki, şehrin merkezinde gençliğin ilgisini çeken öncü oyunlar, dış mahallelerde de başarı kazanacaklardır. Yalnız şunu kesinlikle söylemek mümkündür ki, modern dramatism gözönünde tutularak hazırlanacak bir program, genellikle yaşlılardan meydana gelen asıl seyirci kitlesinin kaybına yol açacaktır.

Eyaletlerde Tiyatro Hayatı

Avusturya Cumhuriyeti, dokuz eyaletten meydana gelen bir federasyondur. Federasyon merkezi Viyana, aynı zamanda bu eyaletlerden biridir. Geriye kalan sekiz eyaletten, Viyana'yı dört bir yanından kuşatan Aşağı Avusturya (Niederösterreich) Eyaletindeki şehirde devamlı faaliyet gösteren sahneler vardır. Bu sahnelerde gerek operetlere, gerekse diğer tür tiyatro yapıtlarına yer verilmektedir. Beş eyalette ise, yalnızca eyalet merkezi olan kentlerde tiyatro mevcuttur. Bunlar, oyun, opera ve operet için topluluklar angaje etmiş olup, büyük ya da küçük bale topluluklarına da sahip bulunmaktadır. Geriye kalan iki eyalette de tiyatro mevcuttur; ancak bunlar, yalnız oyun türünde ve gezici tiyatro olarak faaliyet göstermektedirler.

Avusturya'nın ikinci büyük şehri olan Graz'da, 1400 kişilik güzel bir opera binası ile, eski klâsik biçimde ve fakat yapılan değişikliklerle modern gereksemelere ve güvenlik tedbirlerine göre ayarlanmış bir tiyatro binası vardır.

Tuna kıyısında hızla gelişen bir şehir olan Linz'de, iki tiyatrodadır, (Das Grosse Haus ve Kammerspiele) devamlı temsiller verilmektedir. Her iki tiyatro da, ikinci dünya savaşından sonra bugünkü durumlarında inşa edilmişlerdir.

Innsbruck'taki Tirol Eyalet Tiyatrosu (Das Tiroler Landestheater) kısa bir süreden beri yeni ve büyük bir binaya sahip bulunmaktadır. Ancak eski tiyatronun sanat açısından önem arzeden cephesi, modern binada da muhafaza dilmıştır. Eyalet Tiyatrosunun çok yakınında, büyük Kammerspiele yer almaktadır. Deneme oyunları, Innsbruck'ta bir prova sahnesinde temsil edilmektedir.

Salzburg ve Klagenfurt kentleri, şimdilik bir tek binada verdikleri temsillerle yetinmektedirler. 1908 yılında inşa edilmiş olan Klagenfurt tiyatro binası, bir kaç yıl önce yapılan ek inşaatla büyütülmüştür. Salzburg'taki binanın büyütülmesine ise başlamak üzeredir.

Vorarlberg tiyatrosu, başkent Bregenz'te, tarihi bir yapının değiştirilmesi ile inşa olunan modern bir binaya sahiptir. Aynı sahnede, Bregenz festival oyunları da oynanmaktadır. Bregenz sahnesinde devamlı oynanmamaktadır. Zira Avusturya'nın batısındaki küçük eyalet Vorarlberg'in tiyatrosu, tıpkı ülkenin doğu ucunda yer alan Burgenland Eyaletinin tiyatrosu gibi, gezici tiyatro olarak faaliyet göstermektedir. Böylece mümkün olduğu kadar fazla sayıda yerde, tiyatro temsillerine katılma olanağı sağlanmış olmaktadır. Ancak aynı olanak, eyaletler-

deki sabit tiyatrolar tarafından da “kaçamaklar” yapılarak sağlanmaktadır. Bunlardan kastedilen, tiyatronun bulunduğu yerin dışında verilen temsillerdir. Bu cümleden olmak üzere geçen sezonda örneğin Graz Tiyatrosunun toplulukları 13, Innsbruck Tiyatrosununkiler ise 12 ayrı yerde oynamışlardır. Bunun dışında çeşitli sabit tiyatrolar, buldukları yerde, yabancı ziyaretçiler için abonman temsilleri vermektedirler. Arabası olmayan seyirciler, otobüslerle tiyatroya getirilmektedir.

Daha 25 ya da 40 yıl önce, Viyana ve Graz’ın dışında kalan Avusturya tiyatrolarının bir “taşralı” havası vardı. Diğer bir söyleyişle, buralarda oyunculara çok daha düşük ücret ödenir, dekorasyon ise, her seyircinin artık ezberlediği fakir bir stoktan sağlanırdı. Topluluklar küçüktü. Parçalar – operetlerin haricinde – ancak birkaç kere oynanabilirdi. Bir gala, diğerini izlediğinden, prova zamanları çok dardı. Bu nedenler yorgun düşen oyuncular da ancak sanat açısından tatmin edici olmayan bir seviyeyi tutturuyorlardı.

Sözü geçen eyalet sahnelerinin durumlarının düzelmesi, oyunların çoğunluğunun gerçekten sevindirici yüksek bir sanat seviyesi tutturmuş olmaları ve bunların bazılarının büyük sahneler için geçerli olan ölçülere konulabilmeleri, çeşitli nedenlerden ileri gelmiştir. Önce toplulukların çapının genişlemesini göz önünde tutmak gerekir. Bu sayede oyunlarda rol dağıtımını gerektiği şekilde gerçekleştirmek olanağı doğmuştur. Bu arada oyuncuların eğitim seviyesinin de önemli ölçüde yükseldiğini unutmamak gerekir. Viyana, Salzburg (Mozarteum) ve Graz’da üç devlet Müzik Akademisinde ki oyuncu seminerleri, oyuncuların eğitimine hizmet etmektedir. Viyana’daki Devlet Tiyatro Okulu bugünkü biçimi ile, iki dünya savaşı arasındaki devrenin büyük rejisörü Max Reinhardt tarafından kurulmuştur. Devlet Okullarının yanında, büyük üne sahip özel tiyatro okulları da mevcuttur.

Tekrar eyaletlerdeki duruma avdet edersek, tiyatro orkestraları da —40 yıl önceki duruma kıysla— daha zengin ve daha iyi yetiştirilmiş elemanları kadrolarında barındırır hale gelmişlerdir. Her ne kadar eyalet sahnelerindeki bale gösterileri, henüz büyük önem kazanmamış iseler de, bale toplulukları açısından aynı gelişmenin varlığını kabul etmek, mümkündür.

Eyalet tiyatrolarının fakir dekor ve kostüm stoklarından daha önce söz etmiştik. Bugün tüm sahneler açısından, dekor ve kostümlerin belirli bir stoktan sağlanması, söz konusu değildir. Her yeni sahne uygulamasında, dekorlar tekrar yapılır. Bütün tiyatrolarda devamlı

dekoratör ve kostümcüler görevlidir. Viyana Güzel Sanatlar Akademisinde ve Viyana Tatbiki Güzel sanatlar Akademisinde iki şube, bu tür personelin eğitimi ile uğraşmaktadır.

Tiyatrolardaki teknik tesisler de, son yıllar zarfında modernize edilmiş ve genişletilmiştir. Bu tür yatırımlar, oyunların sanat seviyelerinin yükselişine büyük katkıda bulunmuştur.

Tabii ki sahnelerin malî bakımdan desteklenmesi, sözü edilen gelişmelerin ilk şartını teşkil etmiştir. Genel olarak müşterek tiyatro komisyonları kuran belediye ve eyalet idareleri, bu destekleme görevini ifa etmişlerdir. Bunlar, yani Avusturya tiyatrolarını —federasyon tiyatroları ile Viyana'daki özel tiyatrolar hariç olmak üzere— destekleyen ve yaşatan kuruluşlar, "Avusturya Eyalet ve Şehirleri Tiyatro Yaşatma Birliği" adı altında birleşmişlerdir. Böylece sosyal hukuka ilişkin sorunlarda ve sendikalarla yapılan müzakerelerde yeknesak bir tutum izleme olanağının kazanılması hedef tutulmuştur. Münferit tiyatroları devlet yatırımından düşen paylar da, bu birlik tarafından tesbit edilmektedir. Birliğin hedeflerinden biri de, eyalet tiyatrolarının devletten gördüğü desteği, devletin, doğrudan doğruya işlettiği federasyon tiyatrolarına harcadığı ve durmaksızın yükselen bedeller ile sabit bir orantı dahilinde bağdaştırmaktır.

Bir Avusturya eyalet tiyatrosunun mali ihtiyacı açısından, Salzburg Eyalet Tiyatrosunu çeşitli küçük eyalet tiyatroları açısından bir örnek olarak zikretmek istiyorum. Geçen sezonda bu tiyatronun masrafları 22,6 milyon Şiling, yani 11,5 Milyon TL tutmuştur. Gelirler ise, 6,7 milyon Şiling, yani 3,4 Milyon TL tutarında olmuştur. Masrafların gelirlere olan oranı açısından — burada gelirler, giderlerin hemen hemen üçte birini karşılamıştır — Salzburg Tiyatrosu, eyaletlerdeki bütün tiyatrolara nazaran en elverişli ve iyi sonuçlardan birini elde etmiş olarak nitelendirilebilir.

Festivaller

Nihayet bir kaç kelime ile Avusturya'daki festivallere de temas etmek istiyorum. Salzburg festivalleri, 50 yıllık geçmişleri boyunca öylesine uluslararası üne sahip bir kurum haline gelmişlerdir ki, sundukları temsiller, Avusturya'nın kültür prestiji ve turizm açısından taşıdıkları önem üzerine fazla söz harcamam gereksizdir sanıyorum.

Ancak, belki de bu gösterilerin olumsuz yönünden, yani yol açtıkları malî zarardan, ve her yıl bu zararı gidermek için alınan tedbirlerden söz

edilebilir. 20 yıl önce çıkarılan bir kanunla devlet, zararın % 40'ını karşılamak yükümü altına sokulmuştur. Geri kalan zararın % 20'si Salzburg Eyaletine, Salzburg Belediyesine ve Salzburg Turizm fonuna aittir. Bu yılki jübile festivalleri için 39 milyon Şiling civarında (yaklaşık olarak 20 milyon Türk Lirası) bir gider hesaplanmıştır.

Herbert von Karajan, bir kaç yıl önce, doğduğu şehir Salzburg'da Paskalya oyunları temsilleri düzenliyerek bu şehirde ikinci kısa bir şenlik dönemi yarattı. Oysa Salzburg Şenliğinin bundan önceki programlarında yalnızca Richard Wagner'in operaları ve konserleri yer alıyordu. Bu büyük orkestra şefi bundan sonra abonelerle ve hükümetten aldığı bir ödenekle malî yönü de hallettikten sonra bu projeyi sürekli bir duruma soktu.

Bregenz Festivalleri ile Viyana Festivalleri de yıllardan beri, açıklarını kapatabilecek buna benzer bir mevzuata kavuşabilmek için çalışmaktadırlar.

Bregenz Festivallerinin en can alıcı gösterileri, Bodensee gölü üzerine monte edilen bir sahne üzerinde oynanan operetler ve bale temsilleridir. Bu göl gösterileri, özellikle yakın ülkeler olan Almanya ve İsviçre'den seyirci çekmektedir. Resimde Gene Bregenz Festivalleri sayesinde. Her yıl Burg—Tiyatrosu, sanatını batı Avusturya'da da gösterebilmek olanağına sahip olmaktadır.

Viyana Festivallerinin zengin program çerçevesi dahilinde, festival idaresinin kendi prodüksiyonlarının yanı sıra, bütün Viyana tiyatrolarının muhteşem gösterileri ve yabancı ülkelere gelen toplulukların temsilleri de yer almaktadır. Gene bu festivallerin konser programları da çok zengindir.

Graz'da yapılaşan "Steirische Herbst" in programında da konser ve müzikli tiyatro, ağır basmaktadır. Diğer festivaller, nispeten muhafazakar bir program biçimlemesine giderek halkın zevkine hitap etmektedirler. Viyana Festivalleri ve, ondan daha fazla ölçüde olmak üzere, "Steirische Herbst" ise, modern eğilimlidirler. Graz gösterilerinin program tertibi sırasında ve sanatçıların seçiminde bilinçli olarak Avusturya'nın güney komşuları, yani İtalya ve Yugoslavya ile olan kültürel ilişkileri de gözönünde tutulur.

Bregenz Festivallerinden alınan ilhamla, Neusiedlersee'de, Avusturya'nın en doğuda kalan bölgesinde de göl-oyunları tertiplenmektedir.

Bu operet temsillerine katılmak, özellikle Viyanalı seyirciler için rahatlıkla mümkün olmaktadır. Başkente daha yakın mesafede bulunan

Porchtenstein kalesinde her yıl büyük Avusturyalı dram yazarı Franz Grillparzer'in bir eseri sahneye uygulanmaktadır.

Avusturya'nın güneyinden, küçük Spittal şehrinin muhteşem rönesans şatosunun bahçesinde yazın özenişli komedyalar oynanır. Spittal'e pek uzak olmayan Friesach şehri sakinleri ise – amatör oyuncular olarak – yıllardan beri başarılı temsiller vermektedirler. Programları, dünya literatürünün büyük dramlarına öncelik tanınmaktadır. Bazı Tirol köylerinde mahallî sakinlerince, İsa'nın çektiği acılara ve ölümüne ilişkin oyunlar (*passion* oyunları) oynanır.

Avusturya'daki yaz festivallerine ilişkin bu kısa açıklamalarımla, bu konuda eksiksiz bilgi vermiş olduğumun iddiasında değilim. Zira bu mevsimde de bazı yerlerde yeni sahneler, açık hava sahnelerini kuracaklardır. Bu yaz gösterileri, özellikle turistlerin ihtiyaçlarını gözönünde tutmakta iseler de, burada yalnızca kazanç gayesi görmek, doğru değildir. Bu temsil ve gösterilerde – bir zamanlar barok devrinin muhteşem gösterileri gibi – bugün de tiyatro, Avusturyalıların, dünyanın dört bir yanından gelen konuklarına ve kendilerine sundukları bir bayram ve festival havasının niteliği içersinde belirlemektedir.

Türkçeye çeviren

AHMET CEMAL